

СИМЕОН ПРАВЧАНОВ

ПРИЛОЖЕНИЕ

chitanka.info

ЖИВОТОПИС

Христо Димитров Измирлиев (Смирненски) е роден на 17 септември 1898 г. в град Кукуш, където получава първоначалното си образование. През 1912 г. започва Балканската война и българските войски освобождават Кукуш. (По силата на Берлинския договор част от Македония и Южна Тракия и след Освобождението остават под османско робство.) Радостта на населението обаче е твърде кратка. След победата между балканските съюзници изникват разногласия, по вина на управляващите кръгове избухва Междусъюзническата война. Пред опасността от настъпващите гръцки войски жителите напускат Кукуш, градът е опожарен. Семейството на Димитър Измирлиев заедно с хилядите бежанци се отправя да дири спасение и препитание в София. Тук Христо се записва в Техническото училище, но заедно с братята и сестра си помага в издръжката на семейството — продава вестници.

От 1915 г. по примера на по-големия си брат Тома Христо започва да сътрудничи на хумористичните издания — най-напред на вестник „К’во да е“, дето за пръв път се подписва с един от най-известните си псевдоними като хуморист — Ведбал. От следващата година той публикува хумористични стихове и фейлетони в „Българан“, „Родна лира“, „Художествена седмица“, „Смях и сълзи“, „Барабан“, „Сила“. Необикновено находчив и плодовит, Ведбал, въпреки младостта си, става един от най-търсените и популярни за онова време хумористи. През 1917 г. за пръв път се подписва с псевдонима Смирненски, с който остава в класиката на българската литература.

Ученик в Техническото училище, той продължава да се труди — като обикновен работник, продавач в колониален магазин и др. По това време избухва Първата световна война. През май 1917 г. Христо е принуден да постъпи юнкер във Военното училище, но въпреки суровото казармено всекидневие продължава да пише и да публикува в

хумористичните издания. През 1918 г. излиза първата му книга „Разнокалибрани въздишки в стихове и проза“.

Силно въздействие върху идейното развитие на младия поет оказват Октомврийската революция и Войнишкото въстание през 1918 г. Отвратен от жестокостта, с която буржоазното правителство потушава въстанието, Христо Димитров твърдо решава и напуска Военното училище.

Цивилният живот не предлага много радости на младия хуморист. Той е принуден с тежък труд да изкарва прехраната си — отначало е писар II разред в Управлението по транспорта, после карнетист, след това е чиновник в Дирекцията на стопанските грижи, репортьор, касиер, редактор, коректор.

1919 и 1920 са години на ожесточени социални конфликти и борби, които българският пролетариат води под ръководството на комунистическата партия. По силата на своята социална принадлежност, вътрешно съзряващ да приеме идеите на социализма, Смирненски участва в демонстрации и митинги, в стачки, посещава партийни събрания в Народния дом и Ючбунарския клуб: през пролетта на 1920 г. е приет за член на комунистическия младежки съюз, а през следващата — на комунистическата партия.

През ноември 1919 г. по решение на партията започва да излиза седмичното хумористично художествено-литературно списание „Червен смях“. Участието на Смирненски в списването му има решаващо значение за него — хуморът му става все по-социално насочен срещу класата на експлоататорите.

До 1920 г. Смирненски се развива почти изключително като поет хуморист и сатирик. Неговият истински лирически дебют е стихотворението „Първи май“, отпечатано в първомайския брой на „Червен смях“, 1920 г. След „Първи май“ следващите лирически възможвания на Смирненски са „Ний“, „Червените ескадрони“, „Улицата“, „Утрешния ден“ и др., които са включени в настоящото издание. Появата на всяко негово стихотворение е истински празник за българското работничество, за нашата литература. Освен в „Червен смях“ неговите творби се публикуват в „Работнически вестник“, „Младеж“ и „Народна армия“. За по-малко от три години със своите творби Смирненски издига нашата социалистическа поезия до равнището на националната литература и с право се смята за

истинския основоположник на нашето социалистическо-реалистично изкуство.

В края на м. февруари 1922 г. партийното издателство — Общо работническо кооперативно дружество „Освобождение“ — отпечатва лирическата сбирка на Смирненски „Да бъде ден!“ — една от най-големите книги в нашата литература, посрещната възторжено от българския пролетариат и марксистическата литературна критика. Само няколко месеца по-късно — към края на годината — сбирката „Да бъде ден!“ излиза във второ издание, на което поетът преработва някои от стиховете, включва нови и отстранява други, които му се струват по-малко сполучливи.

През пролетта на 1921 г. Смирненски заболява от паратиф и през лятото заминава в рилското село Радуил, дето работи в партийната дъскорезница. Там почива той и през лятото на следващата година. От края на 1922 г., заедно със свои другари, започва да издава хумористичното списание „Маскарад“.

В началото на м. април 1923 г. поетът неочаквано получава кръвоизлив — лекарите откриват каверна в белия дроб. Родителите му наемат хигиенична стая в Горна баня, за да може той по-бързо да се възстанови. Макар и болен, Смирненски продължава да пише — в Горна баня е написана и неговата знаменита „Приказка за стълбата“. Един нов и силен кръвоизлив разтърсва здравето на поета. Необходимо е да постъпи на лечение, но в нито един санаториум не се намира свободно място. Извършеният на 9 юни фашистки преврат и блокадата на столицата лишават болния от прясна храна и медицинска помощ за цели два дни. Най-сетне поетът е настанен в санаториум, където лекарският консулт поставя диагноза — милиарна туберкулоза. Рано сутринта на 18 юни 1923 г., ненавършил и двадесет и пет години, Христо Смирненски издъхва. Погребението му привлича хиляден народ, а всички партийни издания публикуват некролози и статии за творчеството му.

В СПОМЕНИТЕ НА БЛИЗКИ И ПРИЯТЕЛИ

НАДЕЖДА ИЗМИРЛИЕВА

„Той работеше много и пишеше навсякъде. У дома, в редакцията, в клуба, на улицата, в бозаджийницата. Обстановката не го смущаваше. В едно ъгълче на стаята, близо до неговото легло, имаше малка масичка, на която най-често пишеше своите работи, но когато тя беше заета, пишеше на общата маса в средата на стаята, на която всички си приготвяхме уроците. Побутне моите тетрадки и тези на другите ми братя, направи си място за листчето, на което ще пише, и работният му кабинет е готов. Работеше в стаята, гдето идваха моите съученички, близки и външни лица. Понякога при хубаво време взимаше една италианска пелерина, не знам откъде беше останала у него, и отиваше да пише на открито. Вечер обикновено не пишеше. Сутрин ставаше много рано, в 4–5 часа, и то винаги весел. Със закачки и смях събуждаше и другите, сякаш спящи хора около себе си не можеше да понася. След като събуждаше всички, сядаше да пише. Обикновено работеше докъм 7 часа. Като напишеше определената си работа, той си подсвиркваше, обръщаше се към нас и леко усмихнат запитваше:

— Е, искате ли да ви прочета какво съм написал! — И без да дочака отговора, почваше да ни чете с особено радостно чувство своя ръкопис. Това правеше почти всякога, когато работеше у дома. След това свиваше на руло написаното, пъхаше го в натъпканите с книги джобове на палтото (което поради това беше винаги разкопчано) и тръгваше за редакциите.“

ВЕСЕЛИН ДИМИТРОВ

„Още с първото появяване на стихотворенията му в «Червен смях» те обърнаха вниманието на всички. Чувствуваше се, че се е появил един нов голям пролетарски поет. Христо Ясенов, който заедно

с Крум Кюлявков бе един от първите редактори на «Червен смях», веднъж казваше на Христо:

— Христо, много се харесват твоите стихове. — И усмихнато добавяше: — Мнозина ме поздравяват за хубавите стихове, като мислят, че аз съм авторът. Аз приемам поздравленията вместо тебе и си мълча.

Христо на свой ред се усмихваше и разговорът минаваше на друга тема, за да не продължава около неговото творчество. Такъв разговор го стесняваше.

Много пъти сме присъствували с Христо на вечеринки и утра, устройвани от БКП в София. Христо се оттегляше скромно на последните столове и се гушеше, да не го видят и познаят, особено ако знаеше, че ще декламират негови стихове. С неописуем ентусиазъм бяха посрещнати от публиката стихотворенията «Москва», «Червените ескадрони» и «Първи май». Това бяха нескончаеми бурни аплодисменти, превърнати в същинска овация за скромния автор, който, свит, почервениял като божур от вълнение и стеснение, се криеше в задните редове и упорито не искаше да се покаже.“

АЛЕКСАНДЪР ЖЕНДОВ

„Редакционният състав на «Смях и сълзи» се срещаше да обсъжда материала за списанието по бозаджийниците, най-често в една бозаджийница на бул. «Дондуков» до входа на печатница «Балкан», където се печаташе списанието. Бозаджийницата беше просторна и малко посещавана. Удобна беше и за това, че Техническото училище, където учеше Христо, беше близо (ъгъла «Раковски» и «Дондуков») и той можеше през междучасията дори да прескача до бозаджийницата.

* * *

Тук, в тая шумна момчешка редакция, видях за пръв път как Христо пише. Той се преместваше на някоя съседна маса или ако нямаше свободни маси, оставаше на нашата, вземаше каква да е хартия (понякога плик от някое писмо, лист от тетрадка или просто

използуваше чистото опако на някое неодобрено, пратено по пощата произведение на случаен сътрудник) и като подпираше чело на малката си длан, пишеше бавно с къси прекъсвания, като че записваше нещо, което някъде е научил и сега си припомня. Шумът около него не стихваше — другите, изглежда, знаеха тоя негов начин на писане и не се стесняваха, пък и той сам не настояваше за тишина. Понякога, докато пишеше, Христо вмътваше по някоя забележка или шега във водения край него разговор и пак продължаваше да пише.

* * *

В април 1921 година бях призован на служба в I трудов набор в с. Бояна край София. Заминах от Казанлък с Порфирий Велков (тогава осмокласник), който идваше да ми погостува и главно да види дядо Благоев и Христо Смирненски и да участвува в софийската първوماйска демонстрация на партията.

В първوماйската демонстрация бяхме в една редица с Христо и с Христо Ясенов... Христо сипеше дъжд от шеги и като поглеждаше враждебно нагоре, към осеяните с любопитни глави прозорци в центъра на града, току повтаряше: «Еккая контрареволуционная сволочь!». Манифестацията бе грандиозна. Тя започна при прекрасно слънчево време, но скоро след това заваля продължителен проливен дъжд. Христо подвикваше: «Кураж, другари, това е само вода, ще имаме време да се изсушим!» — и пращаше язвителни бележки към «небесния полицейски терор.»

МАТВЕЙ ВЪЛЕВ

(БОСЯКА)

«Питаш го — днес свободен ли е. Не, имал да стои на стража в клуба, очаквали се нападения. На втория ден — зает в „Работнически вестник“, на третия — ще пише за „Червен смях“, на четвъртия — ще

свързва „Народна армия“, после „Маскарад“, после имал да превежда стихове и още кой знай що и къде.

Помня последния му имен ден. Стаята бе натъпкана с работници и работнички: лозенския червен хор. Запах. Запахме. Къщата се разтресе под звуците на „Интернационалът“. И това беше най-големият подарък, който мазолестите ръце можеха да поднесат, и най-хубавият. Христо пееше заедно с тях, гледаше ги, смееше се и им се радваше. Колко много ги обичаше!»

СВЕТΟΣЛАВ МИНКОВ

«И днес още го виждам пред себе си: нисък ръст, набит, с изпъчени гърди, в рубашка, препасана с шнур, с отметната назад черна коса, с мургаво и вечно засмяно лице.

* * *

Винаги весел, въодушевен и лирично настроен, той преглеждаше получените по пощата ръкописи и се заливаше с добродушен смях при четенето на някое посредствено стихотворение, което след това декламираше с патос пред всички ни. Ведбал сядаше край разкривената маса, вземаше от купчината печатарски изрезки къс хартия и почти на шега, както разговаряше с другите, нахвърляше само за няколко минути по три-четири куплета от своите знаменити злободневки. Спомням си го как пишеше: с наведена на една страна глава той стискаше между пръстите си някакво едва видимо парченце молив и с тоя молив, който никога не се свършваше, редеше дума след дума. Понякога в стаичката се втурваше тревожно метранпажът и съобщаваше неприятната новина, че не достига половин колона материал. Тогава с присъщото си самообладание нашият бележит редактор запретваше ръкавите на рубашката си, грабваше двусантиметровото си моливче и спасяваше положението, като съчиняваше набързо няколко вица. Изобщо Ведбал пишеше със забележителна лекота, на която всички завихдахме. Той беше роден поет и ненадминат импровизатор. Във всеки миг можеше да напише стихотворение на каквато и да е тема. Творческата мъка беше

непозната за него. Мисълта и въображението му бяха постоянно озарени от някаква неспирна ракетна феерия от рими. Той се шегуваше в рими, сърдеше се дори в рими. Стихотворенията си даваше направо за печат. Само на коректура поправяше тук-там по някоя дума.

* * *

Незаменим другар и прекрасен човек, Ведбал притежаваше рядкото качество да печели сърцата на хората. Дори цензорите, с които беше в постоянни разправии, отстъпваха неведнъж пред неговото лично обаяние и пущаха злободневните и фейлетоните му, пропити с толкова горчива ирония.»

НИКОЛАЙ ФОЛ

«Този младеж можеше да напише стихотворение във всеки час на денонощието — без никакво преувеличение! И на всяко място, при всякаква обстановка. Всред шум, всред другарски спорове в кафенето или редакцията, при трясъка на печатарските машини, на крайчеца на някоя маса — и всякога успешно. И досега ми се струва, като мисля за тоя изключителен талант, че той пишеше дори по-добре и по-леко на шум, колкото и невероятно да изглежда това на пръв поглед. Лиричното му чувство бе така силно и неподправено, че приемаше разнообразната и сложна метрика на неговия стих при всякаква обстановка, несмуцавано от нищо и от никого.

* * *

Мнозина от нашите писатели се оплакваха, че нямат добри условия за работа. С това извиняваха безплодието си. Късият и толкова плодовит живот на Смирненски е категорично опровержение на всички тия разглезени и често лишени от дар хора. Неговите произведения, събрани в няколко тома, биха могли да запълнят и оправдаят живота на мнозина писатели, които се радват на дълбока старост.»

«Струва ми се, че и сега гледам малката му фигура, закрачила по тротоарите на „Пиротска“, тиха, скромна, кротка, но винаги жизнерадостна, винаги готова да се усмихне... Хуморът го следеше на всяка крачка; хумор непресторен, естествен и затова — заразителен.

* * *

Една вечер имаше партийна вечеринка в Лозенец. Клубът беше препълнен от младежи. В афиша, който беше залепен на вратата на клуба, се съобщаваше, че ще се декламират и стихотворения от Христо Смирненски...

Тогавашните наши вечеринки се отличаваха със своята дълбоко идейна, боева програма. Те окриляваха нашата младеж и я подготвяха за бъдещите битки с врага, които ни предстояха. Това беше една от масовите агитационни форми на работа, които даваха много добри резултати...

Ние също отидохме на вечеринката. Христо седеше до мене редом с неколцина още другари. Отпосле едва разбрах, че с умишлена предпазливост той беше седнал в края на реда, където минаваше пътеката. Когато дойде време да четат неговото стихотворение, Христо наведе глава. Сякаш това малко го интересуваше — някаква „дреболия“, на която не трябваше да обръща голямо внимание. Но когато декламацията наближаваше своя край, той изведнъж тихо се измъкна назад и леко приведен, пое към външната врата.

— Къде? — едва успях да го попитам.

— Тук съм, сега ще дойда.

Декламацията свърши. Салонът гръмна от ръкопляскания, които не спираха: викаха автора, но авторът не се явяваше. Разтичахме се насам-нататък — никакъв го нямаше, сякаш в земята потъна. Едва когато започна следващият номер, той отново също така незабелязано се промъкна и седна на мястото си.

— Защо не се яви?

— Къде беше? — отрупахме го с въпроси.

На устата му отново трепна така познатата и характерна за него добродушно-лукава усмивка.

— Защото знаех, че така ще стане.

— Но защо не се показва? — ядосано каза Йордан Воденичаров, бръснарчето, задушевен приятел на Христо. — Толкова хубаво стихотворение, а ти взе, че избяга...

— Стихотворението наистина може и да е хубаво — отговори Христо, — но авторът му не е за показване.

* * *

Известно е каква голяма роля изиграха стиховете на Христо Смирненски в онзи момент, когато у нас се надигаше революционната вълна. Неговите стихове бърже се разнесоха из села и паланки и разпалваха кръвта в сърцата на работния, обезправен народ. Незабравими ще останат тия моменти, когато по всички наши клубни сцени и вечеринки потекоха като огнена лава стихотворенията на Христо Смирненски. Преди критиците да бяха го утвърдили, народът го беше вече обикнал и утвърдил.»

АНТОН ИЗМИРЛИЕВ

«Христо вземаше активно участие в дейността на военната организация при партията. С това може да се обясни близкото му приятелство с Коста Янков, Иван Минков и др. военни ръководители на партията, както и постъпването му на щатна длъжност във вестник „Народна армия“. Христо много ценеше този вестник. За да помогне за неговото редовно излизане, той често жертвуваше своята заплата, макар че сам се нуждаеше от средства, особено в последните месеци на живота си, когато бе сериозно заболял.

Христо бе борческа натура и него твърде много го интересуваха въпросите за въоръжението на комунистите и за военната подготовка на младежите. Едно от любимите му занимания бе да обучава младежите в умение да се ползват от оръжие. За тази цел той най-вече използваше дежурството по охраната на партийната печатница на ул.

„Паисий“. Съвсем непринудено той подканяше младежите да ги обучава, като казваше:

— Хайде, комсомолци, нали сте революционери. Елате да се обучавате на оръжие. Иначе как ще се сражавате на барикадите? Нали не искате да ви причислят към обоза, да носите вода и муниции?

Младежите на драго сърце приемаха поканата на Христо и с готовност се залавяха за изучаване на оръжието.»

НАДЕЖДА ИЗМИРЛИЕВА

«На 5 юни (1923 г. — Б.р.) рано преди обед седна да пише и ме помоли по-малко да влизам при него. Аз отидох в кухнята да приготвя обета. Стараейки се да изпълня поръчението му, дълго време не влязох в стаята. Часът е 12. Обедът е готов. Бързам да се похваля с точността си, но думите ми замръзнаха на устата. Столът на писалищната маса е празен. Листата на масата са пръснати. Христо лежи на леглото смъртнобледен. Възглавницата, покривката на леглото и всичко наоколо е изцапано с кръв. Слаб, сподавен глас. Две влажни, тъжни очи, впити в мен, две кротки, кадифено меко, налети със сълзи очи, широко разтворени, очакват помощ. Прави ми знак, че не трябва да говори, и силно стисна ръката ми...

Бях изненадана, смутена, ужасена. Бях сама. Не познавах никого от обитателите на двуетажната къща. Не смеех да оставя Христо сам. Нямаше кой да повика лекар. Кръвоизлиянието беше много силно. Успях да му дам малка първа помощ. Христо мълчеше, но огнените му очи — те говореха.

* * *

Двучасовата мъчителна тишина беше прекъсната от идването на Женья. Тя остана при него, а аз притичах за лекар. В Горна баня, макар и близо до София, медицинска помощ не се намери. Трябваше да се търси в София. Трябваше да се бърза, а нямаше никакво превозно средство. Лекарите също не се оказаха отзивчиви. Някои направо отказаха поради далечината, други обещаваха, а не дойдоха. Медицинската помощ закъсня. Подобрение не настъпи.

При това един ден осъмнахме при пълна блокада на селото и никакво влизане не се позволяваше. Пълно откъсване. Това беше черната дата 9 юни. В това време положението на Христо се влоши съвсем. А и настъпилата политическа промяна силно го вълнуваше.

Няколко дни по-късно... Христо беше настанен в санаториума на Х. Иванов.

Вече беше късно. Всички по-нататъшни грижи на лекари и близки бяха напразни. Милиарна туберкулоза разруши дробовете на Христо. На 14 юни, след лекарския консулт, беше повикан Тома, на когото съобщила тежката вест: „Положението е безнадеждно“.

* * *

В последните си дни Христо беше заобиколен от всички близки. Той се интересуваше за всичко, но най-много за политическите събития. В момента на безсъзнание имитираше познати другари, общественици, стискаше юмрук и казваше: „Ще живея напук на буржоазията!“. Половин час преди смъртта си поисква вестник, скъсва го, като вижда, че е в. „Епоха“. Поисква лист да пише, но това си остава последното негово желание.»

ПЪРВИ ОТЗИВИ ЗА СТИХОСБИРКАТА «ДА БЪДЕ ДЕН!»

ГЕОРГИ ЦАНЕВ

«Син на града, дете на пролетарската среда, сам борец в редовете на революционния пролетариат, неговата поезия не познава други мотиви, освен болките и радостите, живота и мечтите, пораженията и победите на работната класа. Слял личния си живот с живота на цялата класа, живял и страдал с нея, той ни рисува с голяма искреност и естественост нейното бедствено положение. И през всеки стих прозират мъката на автора и огненото му негодувание.

Изобщо сборката „Да бъде ден!“ ни дава образа на един пролетарски поет със значителна дарба, поет с буен, лиричен темперамент. Неговата поезия е борческа, революционна. Изразител на колективните чувства, мечти и идеали на пролетариата — той заслужава всичката му обич, похвала и насърчение. Той заслужава нашата радост и буди големи надежди. А младостта му е гаранция, че има тепърва да се развива („Младеж“, 12 март 1922 г.).»

ЖИВКО ТЕРПЕШЕВ

«И наистина, тая книжка е една от малкото от тоя род звезди, които не само зоват „Да бъде ден!“, но и сами разкриват тъмата, сами творят великия ден! В тая книжка греят толкова лучи, в нея живеят толкова безсмъртни души, че наистина, прелиствайки още първите страници, ти виждаш, ти чувствуваш с цялото си същество сиянието на Новия Ден!

Във всеки стих, във всеки ред лъха толкова вяра, преданост и готовност за смърт, на каквито и колкото е способен само робът, който, претеглил всичко, се изправя с думите — „смърт или свобода!“ („Младеж“, 16 септември 1922 г.).»

ГЕОРГИ БАКАЛОВ

«На улицата на пролетарската поезия настъпи празничен ден. Млад, свеж, сочен талант в шеметната пъстрота на свои оригинални краски и образи, които извираат и се пръскат като огнен каскад, внесе тази радост със стихотворната си сбирка „Да бъде ден!“.

Живецът на цялата сбирка е *възторгът на борбата* и тази дума би влязла в заглавието на нашия отзив, ако авторът сам не бе имал усета да постави названието „Да бъде ден“ — което в повелителна форма изразява патоса на неговата сбирка: „... един копнеж, мечта една гори и се топи в душите... да бъде ден! Да бъде ден!“.

За пръв път в българска стихосбирка се разработват толкова интернационални теми: из Парижката комуна — „Смъртта на Делеклюз“, — из германската революция, между които едно стихотворение за Либкнехта, и особено за Русия, която съвсем понятно най-вече възбужда възторга на поета. Освободителното движение на пролетариата има дълбоко искрен интернационален характер, който действа пленително върху душите и се отразява в поезията (в. „Младеж“, 14 ноември 1922 г.).

Сбирката на Хр. Смирненски е знамение на времето. Неговият непосредствен поетически талант ни е разкрил една светла страница в развитието на българската борческа поезия» («Народна армия», 11 март 1922 г.).“

ИВО ДЪБОВ

(ИВАН МЕШЕКОВ)

„Даже само поради факта на създаването на тая поезия на «Да бъде ден!» ние сме убедени, че революцията зрее с дни, а това от своя страна обуславя, че първата пъпка, събудена от пролетния дъх на революцията — *младият талант на др. Христо Смирненски*, ще разцъфтява и зрее също с дни («Ново време», г. 1922–1923, кн. 8).“

ДИМИТЪР Б. МИТОВ

„В сбирката «Да бъде ден!» е изразена именно както трябва революционната тенденция. Личи си добре, че всичко, за което е писал авторът, го е преживял дълбоко, врязало се е в него като клин и не му е давало мира, докато не го е написал. Макар и написана за борци, макар

и дадена за крепене на комунистическата вяра всред работниците, в тая сбирка на никое място не се използват евтини ефекти, много нарядко ще срещнете оная реторика, която е тъй присъща на поетите, които са с определена идейна принадлежност.

Хр. Смирненски се вдъхновява преди всичко от колосалната борба, която днес измъченото, но вече здраво организирано работничество поема срещу капиталистическия свят. Покрай стихотворенията изобщо за работника Хр. Смирненски помества и няколко специално написани за борбите на руския работник в съветската република. И не може другояче да бъде. Един поет на работническата класа, който живее днес, не може особено да не се развълнува от съдбата на хилядите работници в Русия, които слагат живота си за освобождението на човечеството («Развигор», 1 юли 1922 г.).“

БЪЛГАРСКИ КРИТИЦИ И ПИСАТЕЛИ ЗА СМИРНЕНСКИ

ГЕОРГИ БАКАЛОВ

„Буревестник на пролетарското освобождение — ето какво е поетът Смирненски. Идеите на борбата са не само в неговата глава — всички фибри на пролетарската му душа са просмукани от натегналата атмосфера на предбурята и затова нему е чужд интелектуализмът на неговите предшественици. Трепетно чедо на улицата, на стъгдата, на града с нервния бит на нестихващия му грохот — самият водовъртеж на живота го изправя пред парливите теми. Той не пристъпя към тях с педагогически цели — да учи някого като прозаик, който умее да си служи с везана реч. Той си е там, където си е — където са и темите, — той няма нужда да ходи при тях, без тях той е немислим, той и те — това е едно и също. Друго той не може да възпява или, по-вярно казано, всичко може да възпява, но само в сиянието на онова предразсветно светоусещане, което е у него втора природа.

Преддверието на пролетарската поезия се затваря, за да влезем в трескавия завод, дето пролетариатът твори своята собствена поезия. И първомайстор тук се явява Христо Смирненски, който даде своя оригинална поетическа разработка на темите на класовата борба, до която никой от неговите предшественици не се е издигнал.“

ГЕОРГИ ЦАНЕВ

„Действителността Смирненски възприема откъм нейната стихийна, динамична страна. Промяната, загиването на старото и раждането — чрез пламък и болка — на новото. Така я и възсъздава. Това поражда оная вътрешна сила, която крият образите и въобще художествените средства на Смирненски и която е характерна за неговия образ на поет. Свързана с особеностите на самия му творчески дух, тя не само ни внушава конкретната и сетивна страна на известна

картина, но създава и онова движение, което разкътва непременно и най-дълбоките пластове на нашата душа. Никакво спокойствие, никакво съзерцание — а нервни разтърсвания на електрически ток, постоянно усилващи се пристъпи на някаква сприя. Той не мечтае, не проповядва, не убеждава. Той само възпява, вдъхновява, зове, повлича. Непосредственият и искрен тон на неговата пламенна и възторжена поезия заразява, трогва, подчинява магически.

Значението на Смирненски... обхваща въобще българската литература. Във времето, когато българската поезия бягаше в безсилие към облаците, изсъхнала под разсъдъчните напъвания на разни символисти, експресионисти и др., когато най-ценното у нея беше добре изразеният страх от живота, а най-голямата ѝ идейна висота — патриотизмът, — Смирненски я върна на земята, внесе в нея нови идеи, чувства, човещина в проявите на личността, влечение към масите, стремеж да се слее поетът с душата на народа. Край на индивидуализма. Тоя завой трябва да се отбележи като един напредък в нашата литература и да отреди на Смирненски мястото на голям поет.“

ХРИСТО РАДЕВСКИ

„В какво собствено се състои партийността в поезията на Смирненски? Зер в нито едно от неговите стихотворения не се възпява партията, не се споменава дори нейното име. Но опитайте се да си представите неговото творчество извън програмата, политиката и борбите на Българската комунистическа партия от онова време, извън Великата октомврийска социалистическа революция и борбите на международния пролетариат, и ще видите, че това е невъзможно. И ще видите, че ако нямаше тези борби и ако нямаше тази партия, нямаше да има и този Смирненски, който направи етап в нашата революционна поезия, който издигна българската литература на по-високо равнище, който като художник даде широка естетическа и методологическа основа на днешната социалистическа литература.

И голямото новаторство на този изключително даровит поет се състои в това, че поемайки щафетата от Димитър Полянов, основоположника на социалистическата поезия у нас, той издигна тази поезия до художественото равнище на Вазов, Славейковци, Яворов и

Дебелянов и по този начин доказва, че бъдещето на нашата национална култура се подема от работническата класа.“

ТОДОР ПАВЛОВ

„Това единство на здраво патриотичното и интернационално съзнание, което намираме в най-висша степен проявено също така в Димитров, съставлява една от най-характерните черти на Смирненски като борец и поет или, по-право, като поет-борец, и именно то би трябвало да послужи като велико напътствие за всички наши съвременни български и не само български поети борци.

Христо Смирненски се яви, живя, бори се и твори в такава епоха, когато пролетарското движение се намираше и у нас, и в цяла Европа в буен революционен подем и когато то прерасна в борба не само за организиране, мобилизиране социалистическата просвета и партийно-легални и синдикални прояви на пролетарските маси, но и в борба за овладяване на власт и пристъпване към построяване на социализма, който между другото, специално у нас, означаваше и най-правилното, най-радикалното разрешение също така и на националните въпроси в България.

И тук ние сме длъжни да очертаем по-точно, макар с няколко думи, мястото и значението на Смирненски в нашата пролетарска и национална литература.

Някои смятат, че Смирненски е просто наследник и продължител на Ботева в българската поезия. Това е само отчасти вярно. Вярно е, че Смирненски продължава революционните традиции на Ботева, но все пак трябва веднага да се каже, че що се касае до партийната определеност и до марксистко-ленинските възгледи, Смирненски, без да надмине Ботева по художествената сила на произведенията си, безусловно го надрасна в идейно, партийно и миросгледно отношение.“

ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ

„Българската литература пази почетно място за делото на Христо Смирненски, което ще остане завинаги дело честно и достойно, резултат от подвига на един живот, отдаден в борбата на най-онеправданите. Той промени изцяло тона на нашата поезия, като от поезия на индивидуализма и отчаянието, от поезия на упадъка чрез

него тя се превърна в боен призив, слезе на земята и потърси близостта на хората.“

ВАСИЛ КОЛЕВСКИ

„... можем да твърдим, че методът на Смирненски, на произведенията, написани през зрелия период на неговото творчество, а не само тези с интернационална тематика, е методът на социалистическия реализъм на дадения етап от развитието на революционното движение и литературата в нашата страна. В рамките на този метод можем да говорим за революционно-романтични образи, езикови и други изразни средства, за патоса на неговата поезия. Имаше период, когато този патос, това революционно-романтично обобщаване на фактите се разглеждаше от критиците като нещо отрицателно и се противопоставяше на «конкретно-реалистичното» отразяване на действителността. Този възглед произтича от недооценката, от неразбирането на спецификата на изкуството, на неговите богати възможности за многообразие в изразните средства, които в най-голяма степен са присъщи на социалистическия реализъм. Този възглед водеше до подценяване на поезията и до обедняване на съвременната поезия. Разбира се, поезията на Смирненски и особено нейната революционна романтика до голяма степен са свързани със своето време, с революционния подем след Първата световна война и в този смисъл са неповторими. Но революционната романтика не само като елемент, а като стил на отделния автор е възможна и нужна и сега.

Със Смирненски пролетарско-социалистическата поезия зае челно, водещо място в националната ни литература и това е една от големите отличителни черти на тази литература в сравнение с литературата на много други страни, нещо, с което заслужено можем да се гордеем. В този смисъл Смирненски е истинският основоположник на социалистическия реализъм в българската литература.“

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

„Творчеството на Смирненски представлява нов, по-висок етап в развитието на нашата революционно-пролетарска и реалистична литература. Появил се след Първата световна война, в годините на

големия революционен подем на работническите маси, Смирненски създаде дълбоко въздействаща революционна поезия, която вдъхновяваше работническата класа в освободителните ѝ борби и с която стана учител на цялото поколение революционни поети през двадесетте и тридесетте години.“

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ

„Възмъжал идейно-политически, възприел с въодушевление програмата на комунистическата партия и включен в нейните редове вече като проявен и дисциплиниран гражданин, Смирненски разшири и разнообрази тематиката на своето творчество, като го заостри и насити с патоса на революционния подем. Гражданските мотиви съставят основното съдържание на всичко, което поетът написа през последните две-три години на своя живот. Жизнената съдба и творческото дело бяха се слели в едно органично цяло у този необикновен талант. Борбите и победите на комунистическата партия, нейната всекидневна къртовска работа сред трудещите се се бяха сраснали с личните му интереси, радости и възторзи. Най-нежните интимни трепети на сърцето си и той като Ботев превръщаше и изливаше в страстни призови за борба. Оптимизмът в прогресивното развитие на живота и крайната победа в жестоката битка с капиталистическото мракобесие, който оптимизъм е характерна черта на социалистическия реализъм, намери особено подчертан и повишен израз в революционната поезия на Смирненски.“

НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ

„Съвършенството в художествеността на формата, което изтича от смислеността на съдържанието, тая безпогрешност на стиха, тая ритмика, която вълнува и увлича и най-немузикалното ухо, са още едно доказателство, че пролетарската поезия у нас се е развивала не по пътя на отрицанието на миналите етапи изобщо в развитието на българската поезия, че е споявала тези етапи, обогатявала ги е с нови ритмически единици, с нови образи, които в никой случай не са самоцелни, с нови рими, вливала е нов идеен смисъл в тяхното съдържание. Така поетиката на Христо Смирненски със своите възторжени интонации — една от нейните особености, които красят

българското стихосложение — намира дълбоко обяснение: думите, които не служат само да запълнят стихотворния размер, са пречупени през индивидуалността на поета и са получили нов смисъл — и тоя, който са имали досега, и тоя, който им е предало новото време. Тия думи служат на идейната борба.“

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ

„Благодарение на своя необикновен дар и жива възприемчивост Смирненски отрече спонтанно старата тезисност в пролетарската ни поезия и подготви образа (класиката) за новата, отговаряща на духа на времето, художествена и комунистическа партийна лирика. Той утвърди началото на едно художествено съзнание и се изравни с новаторското си дело с големите си предходници Ботев и Вазов, Яворов и Пенчо Славейков. Нещо, което далече не бе постигнато от Полянов и Кирков. Той изнесе на много по-предни фронтове и боя за съвременника. Стана възможно не само да се убеждава, а и да се активизират емоциите на класовата ненавист и борческото въодушевление чрез образи, чрез живото дихание на огромната битка. Смирненски бе на един фронт и с най-големите партийни поети на съветската литература, с най-големите партийни поети, създавали световната пролетарска класика. Той бе редом с Маяковски и се изяви пред него, редом бе с Брехт и се изяви и преди него.

Смирненски сложи началото на ново художествено съзнание, изпълнен със смъртна вражда към стария свят, света на капитализма с неговите дебнещи опасности, с неговата историческа обреченост. Нека припомним, че рисувайки грозното, той се опиваше и от красотата, както и от борческото си щастие на своите силни класови чувства.

И с това си влечение към красотата и преклонението пред изкуството като форма той бе също ново явление в пролетарската ни литература. Той изнесе поезията на завидна висота, създаде класически образци на художественост. У него има и съвършенство, органичност на формата и съдържанието. Той бе изцяло поет новатор. Но думата новатор е слаба да изрази истинското му значение. Новатор е донякъде всеки новопоявил се поет. В литературата — въпреки нормативизма на традицията, въпреки унаследените форми — всеки нов автор е и нова емоционалност, нов апарат и нагласа за възприемане, ново поетическо мислене. Така всеки поет е и новатор.

Смирненски обаче бе много повече. У него се вижда историческият преход на художественото мислене към нови образи и идеи, към ново съзерцание. Той е *etap*, исторически поврат в българската, пък и в световната литература. Той въведе в поезията психиката на работническата класа и бе писател интернационалист, какъвто нямаше никоя друга страна в началото на 20-те години. Той бе голям художник, комунистически партиен в международен мащаб. Без да омаловажаваме голямото значение на европейската поезия по негово време, трябва да кажем определено, че Смирненски не само възпя величието на Октомври и вярата в планетарната революция като съветските поети, но създаде и оригинални изваяния на борци, образи на участници в класовите битки, каквито не притежаваше в своите дотогавашни стихотворни фондове литературна Европа.“

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ-ГОШКИН

„И днес литературното революционно дело на Смирненски запазва значението си по начало не само за тия, които са израснали и живели с него преди много години. И днес то не може да не действа със своя революционен поетичен заряд и на съвременните нови поколения, макар техният дух да не се подхранва непосредствено от борбата, която Смирненски възпяваше, но които действително са възпитани в общия революционен дух на марксизма-ленинизма, на социализма и действително носят в себе си патоса на неговото практическо осъществяване. Не е възможно да имаш кръвна връзка с идеалите, делото, настоящето и бъдещето на социализма и да не чувствуваш при всички условия вечния революционно-социалистически дух на едно творческо дело, голямо като това на Смирненски.“

СТОЯН КАРОЛЕВ

„Най-здравите, най-дълбоките връзки между настоящето и миналото в нашата литература се намират в творчеството на онези писатели, които са най-близко до идеалите на днешното време. Между тях на челно място е Христо Смирненски — певецът на революционния устрем, поетът на бъдния ден. Това е несъмнена истина, защото със зрялото си творчество, както вече всички приемат,

Смирненски стана родоначалник на социалистическия реализъм у нас, на направлението, което днес напълно господствува, на метода, който е основен в съвременната литература, дава най-големи възможности за правдиво изобразяване на живота в неговото революционно развитие.“

МИНКО НИКОЛОВ

„Появата на социалистическия реализъм бе немислима и без друго едно условие: трябваше да се издигне социалистическата литература до общонационалното художествено равнище. Един нов метод, който открива нов период в литературното развитие, не може да се еманципира естетически само чрез тематичния си принос, чрез формулирането на нови идеи. Смирненски е приемник не само на ранния етап на нашата пролетарска литература в лицето на Димитър Полянов, той наследява и всички най-добри литературни традиции у нас, традиции — реалистични и романтични. Той извисява пролетарската поезия до степента на художествените и техническите завоевания от общонационален мащаб, даден не само чрез делото на Ботев и Вазов, но и на Яворов, Пенчо Славейков, Дебелянов, Лилиев.

Смирненски изработи свой стил в диалектическо взаимодействие със своите големи предшественици и съвременници. Това е процес на асимилация и борба със заварените поетически норми, средства и образи. В неговото изкуство се преплитат по особен начин реалистичните и романтични стилови тенденции. Той възприема действителността през особено озарение, като празник на революцията, въпреки скъпите жертви, пораженията и негодите. Неговата система на художествено обобщение се изгражда върху контрастни начала. В нея сложно се преливат трагичното и героичното, обикновеното и грандиозното, низкото и възвишеното. Интонациите на неговата поезия, художествените му средства и речник са не само възвишено-романтични, обобщено-алегорични и символно-планетарни, а в някои тематични и жанрови цикли те са по-реалистични, конкретно-битови, предметни. Отделните страни в тази естетическа система са художествено равноправни, те се допълват и обогатяват взаимно, съществуват в диалектическо противоречие-различие.“

ЗДРАВКО ПЕТРОВ

„По многострунност на душата няма равен на него в лагера на пролетарската поезия. Никой не е показал работническото движение така богато и нюансирано. И всичко е облечено в един живописен стих, криещ в себе си старинна красота и пролетарска енергия. Оставил далеч зад себе си абстрактната идейност на първите пролетарски писатели, той по високохудожествен начин узакони мястото на работническата класа в поезията. Смирненски взе всичко хубаво от революционната поезия на миналото. Същевременно той взе и цялото вътрешно богатство на старата поезия в ритмично и интонационно отношение, но ѝ придаде социална окраска, нова образност, идейна озвученост.“

ЛЮБЕН ГЕОРГИЕВ

„Христо Смирненски е голям наш учител и по съвременност. Няма друг наш поет, освен може би само Вазов, който така непосредно и бързо да се е откликвал на всички явления в съвременния му международен, политически и културен живот. Четирите тома стихове и фейлетони на Смирненски представляват истински летопис на времето, през което живя и работи той. И в същото време, оставайки си злободневен и актуален, той улови ония трайни белези на епохата, които ни интересуват и днес. Много лица и събития, за които е писал, са умрели, но въпреки това произведенията на поета продължават да живеят.

От Христо Смирненски нашите поети винаги ще се учат и на художествено майсторство. Какво богатство от интонации, идеи, мисли, форми и поетични средства се съдържа в неговите стихове — като се почне от хумореските му и се стигне до пламенните му оди на революцията! Христо Смирненски обогати извънредно много комунистическата партийност, превърна я от политическа в естетическа категория, в неотменен белег на голямата революционна поезия.“

КРАТКА БИБЛИОГРАФИЯ

Смирненски, Христо. Събрани съчинения в четири тома, 1958–1960.

Измирлиева, Надежда. Христо Смирненски. Летопис за живота и творчеството му, 1961.

Христо Смирненски, Никола Вапцаров в спомените на съвременниците си, 1966.

Христо Смирненски в литературната критика, 1964.

Габровски, Радослав. Човекът и поетът Христо Смирненски, 1968.

Димитрова, Елена. Христо Смирненски. Живот и творчество, 1963.

Зарев, Пантелей. Избрани произведения, том първи, 1971.

Караславов, Георги. Книга за Христо Смирненски и Никола Вапцаров, 1971.

Колевски, Васил. Литературната критика за Христо Смирненски, 1964.

Кюлявков, Крум. Спомени за Христо Смирненски, 1954.

Николов, Минко. Христо Смирненски, 1965.

Правчанов, Симеон. Едно последно лято, 1972, 1981.

Георгиев, Любен. Христо Смирненски, 1982.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.